

Gedetineerden moeten in de kampen uniformen naaien voor politie en kampersoneel. De kunstenaar Pavel Krisevitsj (Sint-Petersburg, 2000) maakt in zijn cel dagelijks tekeningen over het gevangenisleven. Deze brief en tekening zijn verstuurd vanuit de gevangenis in Koedymkar nabij de stad Perm

Politieke gevangenen in Rusland

Een monster dat zich voedt met mensenlevens

Deze week hoort Ruslands bekendste politieke gevangene Aleksej Navalny in de nieuwste strafzaak tegen hem of hij nog eens twintig jaar extra strafdok is. Gevangenen zitten in kampen uit de tijd van de Goelag. Hoe het oude gevangenisstelsel Poetin in staat stelt de oorlog in Oekraïne te voeren.

Paul Alexander

De 63-jarige Michail Simonov werd dit voorjaar in een Moskou rechtbank veroordeeld tot een gevangenisstraf van zeven jaar omdat hij zich op zijn VK-pagina – het Russische Facebook – uitsprak tegen de oorlog. Twee toevallige bezoekers waren op zijn posts gestuit en meldden die bij de politie. ‘Het brengt me van mijn stuk als ik op internet berichten tegenkom die tegen het gezag en tegen de wet zijn gericht’, zo getuigde een van de verklidders in de rechtszaal.

De zaak staat niet op zichzelf. Berucht is inmiddels de zaak van de achtjarige scholiere Masja Moskaljova. Ze maakte in de klas een tekening tegen de oorlog: twee bommen die uit de lucht vallen op een moeder en kind en de teksten ‘Leve Oekraïne’ en ‘Weg met de oorlog’. Waarop haar juf en de schooldirectrice de politie erbij haalden. De vader, die naar Belarus wist te ontkomen maar daar is opgepakt, moet voor de tekening van zijn dochter terechtstaan – hem hangt een gevangenisstraf boven het hoofd voor het in diskrediet brengen van het leger.

‘Zijn we een natie van verklikkers en verraders geworden?’ schrijft het onafhankelijke Russische tijdschrift *Sobesednik*. ‘Het lijkt erop dat iedereen iedereen aan het verlinken is. Leraren geven leerlingen aan en studenten professoren. Buren lappen elkaar erbij, en ook collega’s op het werk verlinken elkaar.’ ‘Er komt een stortvloed van klikpartijen over ons heen’, zegt ook journaliste Anna Narinskaja in *Bild*. ‘Ik maak niet graag de vergelijking, maar toen ik in de jaren zeventig en tachtig van de Sovjet-Unie opgroeide heb ik niets niet meegemaakt. Dergelijke willekeurige en ongefundeerde beschuldigingen gebeurden in de jaren dertig gedurende de hoogtijdagen van Stalins repressie.’

Ook de talloze arrestaties bij nacht en ontij roepen herinneringen op aan de Stalin-terreur. Zo brak de politie om zes uur ’s ochtends met grof geweld de deur open van journalist Roman Ivanov en haalde zijn hele appartement overhoop alvorens hem mee te nemen naar het bureau. ‘Ze hadden ook gewoon kunnen aanbellen’, zei zijn vrouw tegen een lokale zender.

Dan zijn er de dagelijkse rechtszaken tegen vredesactivisten. Gevangenisstraffen van zeven tot tien jaar voor een straatprotest zijn inmiddels de standaard. En de straffen worden met de dag draconischer. Een recent dieptepunt is de veroordeling van jurist en mensenrechten-activist Vladimir Kara-Moerza in een politiek proces tot 25 jaar kamp.

De repressie in Rusland beleeft weer hoogtijdagen. Al langer is het Russische gevangeniswezen erop ingericht de samenleving te ontdoen van elke vorm van politieke tegenstand en zeker sinds het uitbreken van de oorlog grijpen de autoriteiten steeds meer naar de oude methodes uit de sovjetdictatuur. Wie niet volmondig steun aan de oorlog betuigt, is bij voorbaat mikpunt van de veiligheidsdiensten en het politiebureau.

Opponenten van het regime vragen zich daarmee serieus af: keert Rusland terug naar de dagen

van de Goelag? ‘Er verdwijnen niet zoals onder Stalin miljoenen mensen in de kampen’, zegt Olga Romanova van Russia Behind Bars per Skype vanuit haar huidige woonplaats Berlijn. ‘Het gaat vooralsnog om een kleine duizend politieke gevangenen in het afgelopen jaar, wat verontwaardigend genoeg is. En er zijn geen executies.’ De doodstraf is in Rusland sinds de jaren negentig afgeschaft – hoewel in het Russische parlement de roep om herinvoering steeds luider klinkt.

Het neemt niet weg dat het huidige gevangeniswezen in Rusland direct voortkomt uit het oude Goelag-systeem. Wat vroeger Goelag heette – afkorting van ‘hoofdbestuur van de strafkampen’ – is nu FSIN, de federale dienst van correctieve straf. Het uitgebreide netwerk van kampen zoals dat ontstond onder Stalin is grotendeels intact gebleven. De gevangenen van nu verblijven in dezelfde bakstenen barakken onder dezelfde primitieve omstandigheden als destijds.

‘Concentratiekampen zijn rond 1900 ten tijde van de Boerenoorlog door de Britten in Zuid-Afrika geïntroduceerd’, legt Romanova uit, ‘en daarna in veel landen gekopieerd omdat het een praktische en goedkope manier was om grote hoeveelheden mensen weg te stoppen – met als meest afschrikwekkende voorbeelden de nazi- en Stalin-kampen.’ In de meeste landen zijn ze al lang vervangen door een moderner gevangenisstelsel. ‘Maar in Rusland is het systeem in originele vorm gehandhaafd’, aldus Romanova.

Ze vergelijkt het kampstelsel met een monster dat zich voedt met mensenlevens. Poetin heeft het flink wakker geschud. Eerder in zijn presidentschap leefde in de politiek wel het besef dat hervormingen nodig waren: het systeem was te duur, niet meer efficiënt en niet gericht op reïntegratie van veroordeelden in de samenleving. De kampen creëerden een kaste van geharde criminelen en vormden een haard van hiv-besmettingen. Er werden voorstellen voor modernisering van het gevangeniswezen gedaan, zoals in 2010 door de toenmalige president Dmitri Medvedev.

Poetin hield het persoonlijk tegen, zegt Romanova, waarna alles bij het oude bleef. Zoals het transport van de gevangenen, de ‘etappe’, een berucht begrip uit de tijd van de Goelag. Gedetineerden waren vaak wekenlang onderweg in afgesloten en overvolle wagons, de zogenaamde *Stolypins*, zonder hun eindbestemming te kennen, waardoor familieleden en advocaten lang in het ongewisse verkeerden over hun lot.

Zo wordt politieke gevangene Andrej Borovikov, een stafmedewerker uit het team van Navalny, twee maanden lang naar verschillende huizen van bewaring verplaatst en belandt uiteindelijk in Strafkolonie nummer 11 in de regio van Archangelsk. ‘Ze voerden ons als vee naar de wagon. In groepen van tien tot dertig leidden ze je over het perron met handen geboid aan een ketting – zo zichtbaar voor iedereen is dat heel vernederend’, schrijft hij in een brief over zijn etappe.

Familieleden van gevangenen en mensenrechtactivisten wisselen kopieën van zulke brieven

uit in besloten Facebook-groepen. Al te kritische uitlatingen over het kampleven zijn daarin door de kampcensuur met Tipp-Ex weggewerkt. Ze geven niettemin een beeld van de situatie in de kampen en laten iets zien van de heersende willekeur en misstanden. ‘Kampcommandanten gedragen zich als landheren die hun lijfeigenen dwingen voor hen te buigen, anders krijgen ze met de knoet’, schrijft Joeri Zjdanov uit de strafkolonie Gorka Moeravjovskaja, die een strafmaatregel opgelegd krijgt omdat hij in het voorbijgaan naliet een bewaker te groeten.

De kampleiding pakt politieke gevangenen extra hard aan, zo blijkt uit meerdere brieven. Ze gaan voor het minste of geringste de isoleercel in, bijvoorbeeld omdat ze een moment op bed plaatsnemen, wat gedurende de dag verboden is, of omdat het bovenste knoepje van het gevangenenstelsel los zit. Antonina Zimina, die een straf uitzit van dertien jaar in een vrouwenkamp in de buurt van Sint-Petersburg, brengt dertien dagen in eenzame opsluiting door omdat ze vlak voor de vijf-uurcontrole haar handen in haar zakken hield. ‘Ik zit hier in een cel met een miniem betraaid raampje’, schrijft ze in haar correspondentie met een mensenrechtenactiviste uit Tomsk. Toch houdt ze de moed erin. ‘Terwijl mijn medegevangenen de hele dag en in de weekenden als slaven werken in het naaiatelier, waar je niets merkt van

‘Poetin heeft iedereen die politiek actief was gevangen in kampen of vermoord op straat’

seizoenswisselingen of de zonsopgang, kan ik in mijn isoleercel, weliswaar door tralies, mijmeren over de natuur en genieten van de zonsopkomst en -ondergang. Ik dank de despoot van een kampopzichter dat hij me weg heeft gerukt uit de meute en me dertien etmalen rust gunt.’

Volgens politiek vluchteling en mensenrechtenactivist Sasja Petsjenka heeft alle repressie ten doel de bevolking volgzzaam te maken. ‘De repressie is niet van vandaag of gisteren’, zegt hij per telefoon vanuit zijn huidige verblijfplaats Warschau. ‘Die begon in alle hevigheid vanaf 2011, het jaar van de massale protesten op het Bolotnaja-plein in Moskou. Poetin heeft iedereen die politiek actief was, of het nu om links, rechts, nationalistisch of liberaal gaat, systematisch laten verdwijnen: gevangen in kampen, verjaagd naar het buitenland of vermoord op straat. Zo kon hij daarna zonder noemenswaardige tegenstand zijn oorlogen beginnen, eerst met de bezetting van de Krim, daarna door heel Oekraïne aan te vallen.’

Poetins bekendste opponent is Aleksej Navalny, die al meer dan negenhonderd dagen vastzit. Lieten de autoriteiten voorheen politieke gevangenen relatief ongemoeid, vanwege alle aandacht vanuit het buitenland, met Ruslands huidige

isolement is die bescherming grotendeels weggevallen. Navalny’s wereldwijde bekendheid helpt hem niet, ook omdat hij voor Poetin staatsvijand nummer één blijft. Wat voor politieke gevangenen in het algemeen het geval is, geldt zeker voor hem: de behandeling wordt almaar onmenselijker.

Op alle mogelijke manieren schenden de autoriteiten zijn rechten. Overal op zijn afdeling is videobewaking geïnstalleerd om alles wat hij doet te registreren, vertelde een ex-medegevangene aan de onafhankelijke zender TV Rain. De medegevangenen in zijn barak hebben instructies gekregen hem permanent te volgen tot aan de wc toe en elk woord van hem aan de kampleiding door te geven.

Voor gedetineerden is werken verplicht. Het bestaat meestal uit het naaien van uniformen voor politie en kamppersoneel, tegen minieme lonen die ook nog eens vaak worden ingehouden omdat de vereiste – lees: onhaalbare – norm niet wordt gehaald. Navalny beschrijft in posts op Instagram en Twitter de omstandigheden in de ‘promzona’, het werkgedeelte. Hij heeft permanente rugklachten en gevoelloosheid in beide benen als gevolg van zijn vergiftiging door leden van de veiligheidsdienst. ‘Je zit zeven uur achter elkaar aan een naaimachine op een krukje dat nog niet eens tot je knie reikt. De werkdag is van tien uur ’s ochtends tot acht uur ’s avonds en telt slechts een enkele pauze van vijftien minuten om te lunchen.’

Maar Navalny’s moreel blijft ongebroken. Hij weigert in het kamp zijn politieke activiteiten te staken. Zo richt hij een vakbond voor gevangenen op in zijn strijd voor betere werk-omstandigheden. Hij behaalt zelfs een succesje: het lage krukje waar hij op werkt wordt vervangen door een stoel met leuning. Zijn rol als Poetins grootste opponent blijft Navalny ook in het kamp met verve vervullen en dat steekt de autoriteiten. Geen middel wordt geschuwd hem het zwijgen op te leggen. Dat toont ook weer de laatste rechtszaak tegen hem die hem nog twintig jaar extra in het gevang moet houden. Hij heeft inmiddels al bijna tweehonderd dagen in de isoleercel doorgebracht: een ruimte van twee bij drie meter waar dag en nacht het licht brandt.

De repressie maakte de weg vrij voor Poetins oorlog; de oorlog brengt weer meer repressie voort. En terwijl politieke gevangenen de kaders in de strafkolonie aanvullen, worden veroordeelde criminelen uit de kampen gerekruteerd voor de oorlog, eerst door huurlingengroep Wagner en de laatste tijd per geheim decreet door het ministerie van Defensie. Eind vorig jaar verschenen ook berichten in Russische media dat kampgevangenen te werk zijn gesteld in een tankfabriek in de Oeral en dus worden ingezet voor de oorlogsindustrie.

De oorlog heeft maar al te duidelijk gemaakt hoezeer het kampstelsel Poetin van nut is, zegt Romanova van Russia Behind Bars. ‘Poetin heeft zich jarenlang op de oorlog kunnen voorbereiden. Met de strafkampen heeft hij een reservoir van kanonnenvlees gecreëerd.’ ■